

Uitgave van de Naamlooze Vennootschap het Tijdschrift „Eigen Haard”, Redactie en Administratie Cruquiusstraat 19, Haarlem, Telefoonnummer 14743. — Abonnement per half jaar f 6.25; Buitenland f 7.75; „Eigen Haard” met het Maandblad „De Aarde en Haar Volken” per half jaar f 10.—; Buitenland f 11.50 bij vooruitbetaling te voldoen — Losse Nummers f 0.25 — Prijs der Advertenties f 0.50 per regel — Bij contract volgens tarief — Postrekening No. 61469 Abonnementen kunnen steeds beginnen doch zijn verbindend voor een geheelen jaargang.

Medewerkers: Joh. W. Broedele, Ellen Forest, H. P. Geerke, Anna van Gogh—Kaulbach, G. van Huizen, S. Kalf, Mr. L. G. Kortenhorst, G. van Nes—Uijkens, G. M. Nieuwenhuls, J. Reddingius, Cath. van Rennes, Mr. C. P. van Rossem, Dr. Felix Rutten, F. de Sinclair, D. J. van der Ven, Edmond Visser Maurits Wagenvoort, J. J. Zeldenthuis, S. Lugten—Reys (Nannie van Wehl), D. Wafelbakker.

OOM JAN KIJK NA HOLLAND

I

In eenige nummers van het mooie, groote, rijk-geïllustreerde Zuid-Afrikaansche tijdschrift „Die Huisgenoot” staat een reisverhaal van een geboren Zeeuw, die zes-en-veertig jaren achtereen in Afrika is geweest en op zeventigjarigen leeftijd, in 1930, eindelijk zijn lang gekoesterde wensch in vervulling zag gaan. — Hij maakte een reis naar Europa — naar Zeeland, en verbleef een tijd in „die ou plattelandse stad Goes, in die Hotel Sentraal.”

Die Zeeuw wordt ons door de Redactie van het tijdschrift voorgesteld als „Meneer Jan Nieuwenhuizen, die vriendelijke en door iedereen gerespecteerde volksraadslid voor Lydenburg.”

Meneer Jan Nieuwenhuizen, Oom Jan, zooals het tijdschrift hem verder slechts noemt, was op vier-en-twintigjarigen leeftijd naar Zuid-Afrika gekomen en had er geboerd. Hij bezat een groote boerderij, een „plaas” in het district Lydenburg en had zich daar elks achting en sympathie verworven. Lange jaren is hij Inspecteur van het Onderwijs geweest en had onder de zwaarste en primitiefste omstandigheden groote reizen gemaakt en onmetelijke afstanden afgelegd.

Toen hij aan vrienden en bekenden (omtrent vrouw en kinderen lezen we niets) zijn plan mededeelde om naar Zeeland te reizen, rieden deze het hem sterk af, met het oog op zijn hoogen leeftijd. Doch zijn verlangen naar Zeeland was te sterk.

„Dit is mijn geboorteplek, waar ek mij jeug doorgebring hebt, waar mij naaste Hollandse familiebetrekkinge woonachtig zijn,” zegt hij. En hij herinnert er aan, onder hoevele ontberingen hij vroeger wel heeft moeten reizen. Zou hij het dan nu niet kunnen: „in gerieflijke treine en pragtig ingerigte stoomschepe? Op my reis van vijf maande is mij vertroue en optimisme nie teleurgestel nie.”

Oom Jan heeft de reis in 1930 gemaakt en vol innige belangstelling het regeringsjubileum van de Koningin meegevierd. Fleurig en kwiek, vervuld van al wat hij gezien en beleefd had, is hij teruggekomen in zijn tweede vaderland. Toen is hij zoo gaandeweg zijn reisherneringen te boek gaan stellen. En in '32 is hij gestorven!

Het is uit zijn nagelaten papieren dat die Huisgenoot de reeks aardige en boeiende artikelen samenstelt, waarvan ik U hier, schoon veel verkort, den inhoud weergeef.

Die Huisgenoot leidt de reeks artikelen in met er op te wijzen, dat in Oom Jan's werk vooral van belang is: sy opmerkings oor (over) die boerderij, waarin hij as

praktiese boer 'n levendige belang gestel het. Die sal voor ons boerelesers zeker van belang wees.” Ik mag toch hier en daar wel het aardige Afrikaansch behouden? Oom Jan heeft er zijn Zeeuwsche verwanten gauw in onderricht en hij is blij te constateeren, hoè makkelijk men hem in Zeeland en later overal in 't land verstaat. Hij moet het zijn landgenooten toch eens als een heele rareiteit vertellen, hoè veel dialekten ons land wel heeft — in Zeeland volgens hem alleen al acht! En dat, terwijl men in Zuid-Afrika over de heele onmetelijke oppervlakte het Zuid-Afrikaansch overal eender uitspreekt!

De moeilijkste afwijking der Afrikaansche taal van het Hoog-Hollandsch vindt oom Jan het weglaten van de g en de v. Reeën = regen, vroer = vroeger, bokant = bovenkant, oor = over. Houde U met deze afwijking eens rekening, als ik zoo hier en daar wat Afrikaansch gebruik — dan zult U zien, hoe gauw het lezen went! „In Amsterdam zullen de „bediendes” in de winkels eer een Afrikaansche boerin verstaan dan een Drentsche, Zeeuwsche, Groningsche of Limburgsche, zegt oom Jan.

Nu volgen we oom Jan's reisverhaal op den voet. En dan is het merkwaardig te zien, hoe deze man, die volwassen, op vier-en-twintigjarigen leeftijd uit Zeeland naar Zuid-Afrika is gegaan, nu geheel uit Zuid-Afrikaansche oogen kijkt. „Holland is 'n klein landjie — ongeveer so groot as ons distrik Lydenburg vroer was.” Die reis van Goes naar Groningen het maar aguur geduur en met die vakansiekaartjie het dit my slegs 12 sjielings (f 7.20) gekos vir 'n enkele reis, tweede klas.

Aangesien alle reisigers blankes is, bestaan daar geen kleurlingvraagstuk nie.”

„Die burger en die boer reis gewoonlik maar oor kort afstande en skijn heeltomal tevrede te wees om op die harde banke te sit.

In die derde klas tref 'n mens ook die burgerlike vroue an, met hul nasionale kleredrag wat so uiters verskillend is selfs in gedeeltes van dieselfde provinsies.

Ek het die mense nooit oor politiek hoor praat nie. (Zoo tegen de verkiesingen zou Oom Jan wel anders gerapporteerd hebben!) Die gesprekke gaan meestal oor besigheid, die weer, die markprijse, die oes (oogst) en andere besondere gebeurtenisse. Ergerlike taal of 'n gevloek het ek nooit gehoor nie.

Die spoorwegpersoneel het ek beleefd en hulpvaardig gevind, maar die kruitersdiens is nie so goed gereël as bij ons nie.”

Oom Jan reist ook zoo veel mogelijk per autobus.

Vaak maakt hij gebruik van een autobus in de buurt van Goes. „Onder mij medereisigers was boere en boer-inne in hun skilderagtige klere. Op elk dorp het pas-sagiers uit- en ingeklim. Bij verskeie huise en boere-plase is daar stilgehou om pakkies af te geve en te ont-vang.

Oral krijg die bestuurder mondelinge boodskappe om oor te bring en dit doen hij dan ook getrou en nou-keurig.

„n Mens sien maar selde 'n bus waarop geen fietse lê nie.”

Verrukt is oom Jan van de prachtige wegen met fiets-paden ernaast; van de kapitale hofsteden, van de „vet, swartbonte melkkoeie”, van de „windmeules wat hul lang wieke rondswaai”. Doch telkens als de bus in de nauwe dorpsstraten komt, denkt hij:

„Vandag ga ek nog 'n lelike ongeluk sien.”

Hij begriip niet, dat zijn medereizigers dan niet bang zijn. „Die gepraat en gelag het was sy gewone gang ge-gaan.” En hij prijst de uiterste behendigheid en voor-zichtigheid der chauffeurs.

Aardig schildert hij het tafereel van lang wachten voor een opengedraaide brug over een breed kanaal. „Niemand het enige ontevredenheid of ongeduld aan die dag gelê nie. Ons het staan en gesels.” (We hebben gestaan en gebabbeld). (Dat *nie* komt voor bij elke ont-kenning: niemand — nie, nooit — nie, geen — nie).

Oom Jan kan niet meer begriipen: de kalmte van het wachtend publiek, noch de bedaardheid waarmee de bruggenwachters hun zaakjes afdoen.

„We hebben ook heel wat bruggen,” zegt hij. „Maar die veroorzaken geen oponthoud. Wij hebben niet het groote voordeel van Holland: dat de rivieren meteen ver-keersweges zijn. In Holland is elke stroom bevaarbaar!”

Oom Jan schijnt bepaald aangedaan door het schouw-spel, dat „stoomboote en seilskuite” opleveren.

„As die so geruisloos tusschen die groen weivelde en geel koringakkers (koren) voorbij!”

Hij legt zijn lezers uit hoe de zeilschepen bij wind-stilte worden voortgetrokken en vertelt van jaagpaden en menschelike trekkracht.

„Dit het mij pijnlik aangedoen om eenmaal 'n skip-persvrou en haar jong seun hier die werk te sien doen.”

II

Als oom Jan speciaal wat van Zeeland en zijn boeren-stand zal gaan vertellen, begint hij met zijn Afrikanen een aardrijkskundelesje over Zeeland te geven.

„Hier die provinsie bestaan uit sewe (zeven) eilande en een stuk vasteland, wat almal deur die breë monde van groot riviere van mekaar geskei is. Die land lê (legt) ongeveer vijftien voet laer as die see en die riviere. Dit is dus begriiplik, dat daar gedurig gewaak moet word oor die sluise en dike om noodlottige oor-strominge te voorkom. Besproeiing is onbekend — in-derdaad kos dit jaarliks hope geld, om van die oortol-lige water ontslae te raak.” „Die Seeue (Zeeuwen) is nie veetelers of kaasmakerse nie, maar deur die jare heen reeds landbouers en saiboere, wat hierdie bedriif tot 'n groot hoogte van volmaaktheid gebring het. Die grond is buitengewoon vrugbaar. Die Seeuse boer ver-bou koring (tarwe), rog, hawer, gars, vlas, lijnsaad, suikerbeet, klawer en lusern. In sy tuin vind 'n mens aarbeie, aalbesse, swartbesse, apelliefies (kruisbessen), frambose en allerlei groente. In sy vruchteboord het hij apples, pere, pruime, kersies en okkerneute, perskes, appelkose (abrikozen), moerbeie en druiwe. Op die

meeste plase en op die dorpe vind 'n mens voor die huise mooi aangelegde blommentuine.

Die melkerij en die groente- en blomtuin staan onder die toesig van die vrou en sy is ook meesteres oor al die pluimvee — hoenders, eende, ganse en kalkoene. In my jeug het ek op die groote boereplase ook pronkpoue en fisante gesien, maar hulle word blijkbaar nou nie meer aangehou nie.”

Is dat zoo, Zeeuwen? Wat zou dat jammer zijn! Wat een vreugde bereidt ons een pauw, midden tusschen de bloemenweelde en dan ineens — daar pronkt hij! En dan een fasant — van hoe fijne schoonheid is dit schep-sel Gods!

„In vergelijking met ses-en-veertig jaar gelede kon ek heelwat verandering bespeur.”

Oom Jan heeft die groote veranderingen gevonden in de verhouding van den boer tot zijn personeel (vroeger woonde dat, hoe groot ook, *in*) en in de vermekanisee-ring van den arbeid. Maar wat ik zelf nog pas op Wal-cheren heb meegemaakt, geloof ik, dat oom Jan hier overdriift. Hij doet, alsof er geen dorschvlegel meer klopt en geen zeis en geen hooivork meer bestaan.

Dan komt er een geweldige dubbele pluim: „Die land-bou-onderwijs staan op een hoë trap.” Oom Jan is vaak getroffen door de groote mate van wetenschappelijke kennis, die zelfs de eenvoudigste boer van zijn vak bezit.

„Met het bewerken van hun grond, in de verzogging van hun gereedschap, in hun zorgen voor hun dieren, in het onderhoud van hun gebouwen, in de inrichting van hun schuren en stallen, in algemeene netheid en preciesheid op hun boerderijen zijn de Zeeuwen ons on-getwijfeld ver vooruit.”

Maar dan komt het — Oom Jan gunt U deze pluim niet zóó maar — Hij zegt erbij:

„Ek het hulle weleens gevra, hoe dit met hulle in hierdie sake sougaan as hulle ook met Kaffers moes boer soos ons hier —” „hoe ze 't klaar zouden spelen als ze zooals wij, met Kaffers moesten werken — *maar ik heb hun het verschil nooit goed aan het verstand kun-nen brengen —!*”

„Nog een provincie die mij getroffen heeft als een pronkjuweel op landbouwgebied, is „die van Groningen”.

„Met zijn mooie boerderijen, vruchtbare akkers, mooie weilanden en keurige dorpen!”

De bij uitstek fraaie boerenwoningen hebben me bo-venal getroffen. Nergens anders heb ik zulke weelde-huizen op boerderijen gezien. Toch heeft men mij ver-zekerd, dat ze bewoond worden door praktische boeren, die hun vak dóór en dóór verstaan.”

Na Groningen keert oom Jan weer tot zijn geliefd Zeeland terug.

Hoe vooruitstrevend de Zeeuwsche boer ook op land-bouwgebied is, in zijn dagelijksch leven is hij zeer con-servatief.

„Ek het weinig verandering gevind in sy leefwijze.” En dat in zes-en-veertig jaren!

„De inrichting van de huizen, de verdeeling van den dag in werk- en rusturen, de onderlinge verhouding tus-schen de huisgenooten, de omgang met de burens, de huiselike tucht(!), de maaltijden, de meubels en nog veel meer zaken in de samenleving zijn nog bijna net eender als vijftig jaar geleden.”

Oom Jan is heel blij met de waterleiding.

„Ek het een groot verbetering in die watervoorsiening gevind. Hierdie waterleiding heb ver-*over* de honderd-duizend pond gekost.” (Op hoeveel het pond, Oom Jan?).

En daar haalt oom Jan zoowaar nog zijn eigen her-

inneringen aan de „derdedaagse koors” op —: „Ik weet nog heel goed, dat vele van mijn schoolmakers geregeld aan de derdedaagsche koorts leden: twee dagen waren ze gezond en den derden hadden ze koorts en koude rillingen. Ongetwijfeld heeft de moerassige bodem en het slechte drinkwater daar veel schuld aan gehad.”

Om van de Zeeuwsche moeraskoorts te kunnen vertellen, gaat hij verder in de historie terug. De mislukking van de Engelsche expeditie die in 1809 Zeeland en, als 't kon, de rest van Holland van de Franschen moest bevrijden, wijt oom Jan aan die gevaarlijke koorts. Doch hij verzekert: „Dit is nu alles voorbij en tijdens mijn verblijf aldaar het ek van koorsgevalle nie gehoor nie.”

Een van de genoegelijkste dagen die hij in Zeeland beleefd heeft, is door hem doorgebracht temidden der leden van het Zeeuwsche Landbouwenootschap. Een paar vrienden hadden hem uitgenoodigd mee te gaan naar het stadje Hulst, waar de vergadering gehouden werd. „'n Mens ry die stad binnen deur 'n ou poort en deur hoë walle en bastions, wat ons laat dink het aan die geschiedenis van die Spaansche tijdperk. De vergadering begint om tien uur, zal om één uur sluiten en daarna zullen de heeren lunchen en „motortog” doen.”

Om Jan maakt grapjes over den voorzitter, die het jaarverslag uitbrengt, doch daar zulk een lange beschouwing over de geschiedenis van „die stad en die land van Hulst” aan vastknoopt, dat er geen tijd voor vragen overblijft. Oom Jan vindt dat een kostelijke manier: „Ek wou die voorsitter graag na Suid-Afrika meeneem om daar politieke vergaderings toe te spreek.”

Over het verslag zelf heeft hij alle lof. Het is „uitmuntend gestel en meesterlik voorgedra.”

„Die hoofpunt van die bespreking was die „depressie”, daar genoem „die landbou-krisis.”

„Daar is oor die gewone punte gepraat, wat ons bij ons ook altijd hoor; meer beskerming van landbouwproukte deur hoer invoerregte, laër spoorwegtarieve.”

Om twee uur gaan de heeren hun autotocht maken en een mooie boerderij bekijken. Daar worden ze onthaald op „koffie, tee, bier, sigare.” U begrijpt hoe Oom Jan verrukt was van de netheid dezer boerderij, schoon hij erbij bedenkt, dat 't nu eenmaal „toondag” is en dat men het bezoek verwacht heeft.

„Ek kon nogtans goed sien, dat dit 'n flink bestuurde

boerderij was, waarskijnlik die beste in die streek, en uitgesoek vir ons besoek. *Nou ja, dit doen ons hier ook.*”

Zoo'n enkele opmerking van den schrijver zet ons oom Jan zoo echt voor oogen als „het vriendelijke Volksraadslid, dat een ieder zich nog herinnert.”

Nu volgen er eenige opmerkingen die al zeer lovend voor de Nederlandsche boeren zijn en in 't bijzonder voor de Zeeuwsche boeren, in wier midden oom Jan het meerendeel van zijn indrukken heeft opgedaan.

„De landbouwcrisis, die we hier (dat is dus in Zuid-Afrika) de depressie noemen, heeft de boeren zwaar getroffen. Over 't geheel genomen was de prijs van hun producten 1/3 van andere jaren. (Oom Jan was immers in 1930 in Zeeland).

Velden vol aardbeien en bessen zijn onge oogst gebleven, omdat de verkoopprijs minder was dan de kosten van den pluk, de mandjes en het vervoer. Maar ik heb niemand de schuld aan de Regeering hooren geven. Zij hebben dit alles beschouwd als een wereldziekte, die zijn beloop moet hebben. Een mensch moet dit laten uitzielen. Ze zullen nog zuiniger leven en zich met nog minder tevreden stellen. Het kan toch niet altijd zoo blijven en dan zullen betere tijden aanbreken.

Ik heb echter opgemerkt, dat de bevolking dáar de depressie beter kan doorstaan dan hier bij ons in Zuid-Afrika. Het kredietstelsel is bij hen onbekend.

Er gaan heel wat minder menschen dan hier gebukt onder schulden en menigeen heeft een spaarpot, waarin een appeltje voor den dorst bewaard wordt.

Veel huurgronden behooren aan de kerk en aan armbesturen. In heel veel gevallen hebben die de huur met een vierde verminderd. Ook zijn natuurlik de grondprijzen gedaald. De huurcontracten loopen meest over zeven jaar en bevatten nauwkeurige bepalingen omtrent bewerking en bemesting, zoodat de huurder geen kans krijgt den grond uit te putten door roofofbouw.

De bouw van huizen en schuren, zoowel op het land als in de dorpen, is heel wat goedkooper dan bij ons. Het scheidt zeker een derde. De bouwstoffen zijn goedkooper, de loonen lager en de concurrentie minder fel.

Of Oom Jan dit laatste heden ten dage nog zou kunnen herhalen? Er is al heel wat veranderd in den tijd tusschen zijn reis, het neerschrijven van zijn reisverhaal en het publiceeren ervan. We leven snel.

S. LUGTEN—REYS



UIT HET LAND VAN OOM JAN: ZONDAGMORGEN IN KAFFERLAND